

Reizend door het rijke Limburgse orgellandschap

Orgelliefhebbers die overwegen deze zomer tijd door te brengen in Zuid-Limburg komen in die provincie dubbel aan hun trekken. Want enerzijds is er het prachtige, afwisselende landschap en anderzijds het aantrekkelijke orgelparadijs. Het historisch orgelbezit staat er doorgaans goed onderhouden bij. De stichting Samenwerkende Orgelvrienden Limburg (SOL) organiseert vanaf 1991 jaarlijks een Orgelfestival, dat vergezeld gaat van een fraaie geïllustreerde orgel(festival)gids.

Limburg kan voor orgelliefhebbers niet snel stuk. De orgelgids biedt overigens niet alleen de concertprogramma's van de verschillende orgelcomités, maar geeft ook de disposities van de instrumenten, gegevens over de bouwen(s) met een foto van het instrument en een curriculum vitae van de concerterende organist. Sympathiek is ook de traditie dat jonge organisten van (in eerste instantie) Limburgse bodem, de kans wordt geboden te concerteren. Want Henk van Loo, de drijvende kracht achter de SOL, is van mening dat iedere organist uit de provincie Limburg, die het diploma Uitvoerend Musicus heeft behaald, een plaatsje onder de zon verdient: 'elk ga hun muzikale prestaties niet vooraf beoordelen; dat hebben de conservatoria al gedaan. Elke goede Limburgse organist krijgt zo een kans.' De meewerkende organisten zijn overigens niet alleen van Nederlandse bodem. Integendeel: het Euregionaal Maas-Rijnkarakter wordt flink benadrukt. Het beleid van de SOL is om bij orgeltochten ook de omliggende streek in Duitsland en België te bereizen, de Euregio. Daartoe stelt de Stichting Euregio Maas-Rijn te Maastricht ook gelden beschikbaar. Invloedrijke organisten die aan hun status werken, krijgen bij de SOL geen prominentere plaats dan aankomende talenten. En zo heeft de SOL zich in de zeven jaar dat ze actief is, een plaats veroverd in zowel de harten van de bezoekers, als die van de uitvoerenden. Bezoekers komen zelfs van ver (de Veluwe en Noord-Holland) om artistiek een 'dagje uit' te zijn. Soms is als extra gids de vooraanstaande Belgische orgeladviseur Michel Lemmens aanwezig. Michel Lemmens publiceerde in 1996 in de serie Cultureel Erfgoed in Limburg een uitstekend boek over orgelmakers in 'zijn' regio, getiteld "Het Limburgse Orgellandschap". Mede uit dit boek zijn voor dit artikel gegevens geput. Als ook het publiek vervolgens in grote getale opkomt, mogen de verantwoordelijke mensen achter deze aanpak zich beloond voelen. Een pastoor uit Limburg vertelde me dat hij pas recent had ontdekt dat in zijn streek dergelijke orgeltochten worden georganiseerd. Hij vond het prachtig en het deed hem zichtbaar goed dat de orgels die vroeger in de Rooms-Katholieke kerk, volgens zijn zeggen maar 'bijhingen', nu veel meer bij de vieringen en in de algemene aandacht betrokken worden.

Ook als liefhebber van bijzondere kerken komt hij aan zijn trekken. Een uitzondering overigens, want de meeste deelnemers hadden alleen oog voor het orgel.

EVENTEN IN 1998

Ook in 1998 organiseerde SQL weer interessante concerten en evenementen. Zo is er op 18 juli 1998 een colloquium in Wijlre (L) over de orgelbouwers Gebr. Mähler uit Reifferscheid in de Eifel.

Van de meer dan 200(!) orgels die door de Gebr. Mähler werden gebouwd, zijn er nog ongeveer veertig over. Daarenboven resteren er nog zo'n veertig kassen. Over de kassen houdt Frans Jaspers uit Voerendaal een referaat terwijl H.G. Reijnertz uit Eupen (B) een dialezing houdt over het werk van de gebroeders Mähler in het Rijnland, België en Duitsland. Na de middagpauze zullen enkele voortreffelijk gerestaureerde Mählerorgels in Limburg door jonge organisten worden voorgesteld:

Wijlre, St. Gertrudis, 1861/1875, 26/II/P

Mechelen, St. Johann Baptist, ca. 1850, 23/II/P

Eijs, St. Agatha, 1844, 10/II/P Kerkrade, St. Lambertus, 1848, 34/II/P.

Tussen 18 juli en 9 augustus 1998 zullen 30 orgelconcerten, 3 Euregio-orgelbustochten en een orgelwandeling door het centrum van Maastricht plaatsvinden. Het openingsconcert van het 'Orgelfestival Limburg' vindt plaats op zondag 19 juli om 16.00 uur in de St. Gendruiskerk te Wijlre door Marcel Venheggen, organist van de St. Servaasbasiliek te Maastricht.

WANDELTOCHT

De traditionele wandeltocht langs zeven Maastrichtse orgels wordt gehouden op woensdag 22 juli. De tocht begint om 13.00 uur in de Q.L.Vrouwekerk en voert verder langs de orgels van de Ned. Gereformeerde (v/h Waalse) kerk, de Lutherse kerk, het Ursulinenklooster, de Cellebroederskapel en de St. Janskerk, en eindigt in de St. Servaas.

Veel ongelkwaliteit binnen een dag. Een uitgelezen mogelijkheid om het veelzijdige Maastrichtse ongelandschap te verkennen.

DRIE BUSTOCHTEN

Zoals gebruikelijk organiseert de SOL ook ween drie Euregionale ongelbustochten. De eerste, op zaterdag 25 juli, voert vanaf kasteel Elsloo naar Waldwilder, Vliermaal, Tongeren, Heune le Romain, Grand Rechain, Luik en tenslotte weer naar kasteel Elsloo waar (niet verplicht) een diner plaatsvindt, met aansluitend het slot-concert door Jean-Pierre Steijvers in de nabijgelegen St. Augustinuskerk. De tweede bustocht, op 1 augustus, gaat vanuit Gronsveld naar Les Waleffes, Abbaye Pr montr e de Leffe, Bonnelles, Luik (Abbaye B n dictinus en St. Jacques) en eindigt met een diner in "De Keizerskroon" te Gronsveld, met aansluitend een concert door Wim Winters in de St. Martinuskerk.

De derde orgeltocht, op 8 augustus, voert vanuit Geleen via Zulpich, Mechernich, Roggendorf, Kall en Abdij Steinfeld. De orgeltrip wordt beëindigd met een diner in restaurant "De Lijster" in Geleen, met aansluitend het avondconcert door schrijver dezes in de Ontmoetingskerk aldaar. Verspreid over de hele provincie vinden dagelijks orgelconcerten plaats op veelal historische orgels. Tevens zijn er Euregionale concerten in Heinsberg, Montzen, St. Tnuiden, B llingen, Vaals en Maastricht. Het programmaboek krijgt men automatisch als men donateur van de SOL. is. Het is ook vooraf te bestellen bij de Stichting Samenwerkende Ongelvrienden Limburg, Hoolstraat 1, 6129 CK Urmond, tel. (046) 433 30 64. Hier kan ook informatie worden gevraagd en reservering plaatsvinden.

DE ORGELDYNASTIE MULLER

1829-1920

In dit overzicht komen nogal veel namen voor; de lezer neme daarvoor de tijd.

In 1802 stichtte Paul M ller (1775-1843) een ongelmakerij in Reifferscheid in het Duitse Eifelgebied. Of hij het vak zichzelf leerde of bij iemand in de leer is geweest, is niet te achterhalen. Feit is dat hij bij zijn vader het meubelvak heeft geleerd. In 1829 bouwde Paul Muller zijn eerste orgel te Merzenich (10 registers). Van zijn hand zijn drieëntwintig orgels (nieuw of gerenoveerd) bekend. Zijn grootste orgel staat in Dremmen (1837, 36 registers). Thans staat alleen de kas en nog. Curieus gegeven is het feit dat zijn broer Nicolaus (1777-1862) ook enkele orgels bouwde in zijn vrije tijd. Van beroep was hij namelijk pastoor. Nicolaus schonk de orgels die hij bouwde aan kerken, want honorarium nam hij niet aan; men doneerde dan een bedrag voor de mis.

Na de dood van Paul M ller zetten zijn drie zoons Josef, Michael en Christian het bedrijf voort onder de naam "Gebruder M ller". Vier zonen van Josef op hun beurt werden eveneens orgelbouwer: Johann-Paul (10-5-1841 - ?), Josef (13-5-1848 - 18-7-1880), Alois (25-12-1850 - 28-7-1907) en Eduard (6-11-1851 - 24-9-1915).

Vanaf 1915 waren er geen mannelijke nazaten meer en leidde de zuster van Josef tot aan de opheffing in 1920 het bedrijf. Aansluitend schijnt een werknemer genaamd Grundling de Firma tot zijn emigratie in 1926 nog geleid te hebben. Daarmee komt een einde aan de activiteiten van de Gebr. M ller. De traditie van de firma M ller wordt echter voortgezet door de in 1927 in Hellental opgerichte Orgelmakerij Weimbs. De grootvader van de huidige bedrijfsleider, Josef Weimbs senior (1886-1949), leerde het orgelmakersvak van 1900-1905 bij de firma M ller in Reifferscheid. Tot 1913 werkte hij bij deze firma als intonateur en orgelstemmer. Daarna ontwikkelde hij zich verder hij zes andere bedrijven. De oom van de huidige firmachef, Peter Weimbs (1893-1966) was eveneens werkzaam als orgelbouwer bij de firma M ller. Na het uitsterven van de firma M ller richtte de vader van de tegenwoordige eigenaar van de firma Weimbs, Josef Weimbs senior, de firma in Hellental op, om het onderhoudswerk van de vele M ller-orgels zeker te stellen. Na diens dood in 1949 nam Josef Weimbs junior het bedrijf over. Zijn zoon Friedrich-Bernard (Meesterproef 1973) is als constructeur en intonateur betrokken hij het bedrijf, dat bovendien nog acht andere medewerkers in dienst heeft.

Werklijst Gebr. M ller (1829-1920) in Nederland

(A= aanwezig)

(V= verdwenen)

A 1830 Susteren, uitbreiding Weidtman-orgel (13 reg.)

A 1838 Heerlen Hervormde kerk. overplaatsing Weidtman-orgel

A 1844 Eys St. Agatha; restauratie Flentrop 1961 (10 reg. w.v. 5 ook bespeelbaar op 2e klavier)

A 1844 Schaesberg St. Petrus en Paulus: restauratie Verschueren 1965 (9 reg.)

A 1845 Mechelen St. Johannes, uitbreiding orgel: restauratie Vermeulen 1974 (23 reg.)

A 1846 Gulpen NH (9 reg.)

- A 1848 Kerkrade St.Lambertus (30 reg.); restauratie Vermeulen 1988
- A 1857 Brunssum St. Gregorius (12 reg.); verbouw Vermeulen 1872: uitbr. Verschueren tot 30 reg.
- A 1861/75 Wijlre St. Gertrudis (26 reg.): restauratie Verschueren 1979/80
- A 1868 Jabeek St. Gertrudis (13 reg.)
- A 1873 Schinveld St. Eligius (14 reg.); ook Vermeulen 1904
- A 1876 Roermond seminarie; uitbreiding Pedaal Verschueren
- A 1877 Ubach over Worms; ook Pereboom
- A 1887 Ubachsberg (9 reg.)
- A 1905 Vaals lutherse kerk, reparatie
- ? 18.. Amsterdarn O.L.V.?
- V 1835 Ileerlcu. St. Pancratius (in 1908 vervangen door Stahlhut-orgel)
- V 1853 Kerkrade Roldue (verloren gegaan)
- V 1858 Nieuwcnhagen (alleen orgelkast bewaard): Vtrrneulcn 1930
- V 1859 Lvgclshoven (verlorcn gegaan)
- V 1892 Ousterhout (18 reg.) (verloren gegaan; front bewaard in Prinsenhage)

Werklijst België

- A 1835 Eupen Klosterkirche (18 reg.)
- A 1847 Wahlhorn (20 reg.)
- A 1860 Burg Reuland (13 reg.)
- A 1862 Eupen Kloster Heidberg (5 reg.)
- A 1870 Angleur (22 reg.)
- A 1883 Eupen Bergkapelle (8 reg.)
- V 1845 Robertville (12 reg.)
- V 1861 Elsenborn (16 reg.)
- V 1868 Weismes (10 reg.)
- V 1876 Recht (9 reg.)
- V 1872 Eupen, St.Jozeph (26 reg.)
- V 1864 Kettnis (55 reg.)
- V 1891 Wirzfeld (10 reg.)
- V 1869 Tongeren

Met dank, aan Henk van Loo (Urmond) voor het verstrekken van gegevens.

Miche) Lemmens.

â€˜73 oek bes p rel~inq

Her Limburgse orgellandschap HET LIMBIJRGSE ORGELLANDSCHAP

Op de omslag van dit door de Belgische orgeladviseur Michel Lemmens geschreven boek prijkt het fraaie oudste ongel van Belgisch Limburg in kleurendruk. Het is het ongel dat Christian Ancion vervaardigde voor de abdijkerk in Sint-Truiden, genestaureerd in 1996. Deze fraai ogende omslag dekt letterlijk de inhoud van dit 69 paginaâ€™s tellende boek, dat in opdracht van het Provinciebestuur van Belgisch Limburg verscheen. In heldere schijnfrant geeft Lemmens een bondig beeld van de orgelsituatie in het gebied dat de Limburgse Kernpen, Limburg Haspengouw en het Maasland omvat. Helaas liet hij geen kaari van het gebied afdrukken en dat is jammer, want dit map in zoâ€™n overzicht niet ontbreken.

In het voorwoord van de Gedeputeerde voor Cultuur, Sylvain Sleyden, vind ik enkele krachtdadige passages, zoals deze: â€œSinds 1990 zijn het onderzoek van onze orgels en de restauratie met overheidsmiddelen in een snoooversnelling geraakt; er werden vijfmaal in een restauratieprojecten gestart dan in de vorig vijftig jaren samen!

â€ Een alinea eerden maakt Sleypen melding van het felt dat reeds een veertigtal dossiers is samengesteld, â€beschikbaar voor de eigenaans, orgeldeskundigen en gemteresseerden.â€

Lcmmens heeft zijn bock verluchtigd met een ruime hoeveelheid zwartlwtfotoâ€™s, met onderschniften. Hij opent met cen paginalange beschrijving van het geografisch landschap en vervolgt met het hoofdstuk â€Oude versus nicuwe orgelsâ€™, waarin hij mcldt dat er sinds 1960 zoâ€™n 65 nieuwe orgels in de Limburgse kerken werden geplaatst. 1-Ict grote struikclblok voor vele van onze orgelmakers is echier de vormgeving der orgelkasten en de integnatie ervan in de nuimic.â€ Even verder stelt hij: â€Eigentijdse vormgeving mag en moet kunnen.â€ Venvolgens houdt hij cen goed lopend betoog, dat hij onderstreept met fotoâ€™s. Via cen heldere hoofdstukindeling kan de lezer als het ware â€instappenâ€™ waar hij wil. Zo beet het tweede hoofdstuk â€De toestand van de histonische ongelsâ€™, en ik wil niet nalaten hieruit de volgende alinea te citeren: â€Belgisch Limburg is op gebied van orgeirestauratie lange tijd een achtergebleven gebied geweest. Toen in de periode 1988-1994 in opdracht van het provinciebestuun de belangrijkste historische ongels van Limburg in kaart werden gebracht en geïnventariseerd, kwamen er onbeschrij felij ke toestanden van veryal, verwaarlozing en vandalisme aan het licht. Ongeveer de heift van de histonische instrumenten was buiten gebruik gesteld, in sommige gevallen al zelfs meer dan dertig jaar geleden. Bovendien liet de toestand van de nog bcspeelbane orgels vaak te wensen over. Tot 1990 leek de tijd bier stilgestaan te hebben, want tot dan toe waren in Limburg slechts twee orgelrestauraties met overheidssubsidics gerealiseerd: Tonde Orqelvi-iend genen, Onze Lieve Vrouwebasiliek (1944/47) en Hasselt, Sint-Quintinuskathedraal (1971/72). Bovendien betreft het bier nog restauraties yolgens een neo-barok concept die rmeer kwaad dan goed deden aan de historische bestanddelen; voor beide genoerde orgels is trouwens sinds kort opnieuw een aanzct tot restauratie gegeverLâ€ Het derde hoofdstuk dnaagt de titel â€De oudste restantenâ€™. Via De barokperiodeâ€™ (17de en 18de ecuw) met cen interessante opsomming van stijkenmerken van de z.g. Luikse school (acht orgelbouwers) en â€De 19de ecuw: classicisme en romantiek. Ontstaan van een Limburgse school?â€™ komt Lemmens tot ceo fraaie afronding. Het bock bezit cen uitgbreid o pzoekappa raat. Er staan diverse technische tekeningen in, onder meer oven het Clerinx-windladesysteem uit 1847, waarin Clerinx twee manualen met ceo windlade kan doen functioneren. Hij had hienop octrooi. Wanneer men meer wil weten van hei ongelpatrimonium van onze zuiderburen, mag dit bock in geen enkele orgelbibliotheek onthreken. Dat er meer mogen volgen.

Michel Lemmens, Het Limburgse orgellandschap.
Serie Cultureel erfgoed in Limburg deel 1.
70 blz. - Prijs BFR 250,- (excl. verzendkosten)
Besteladres:
Provinciaal Centrum voor Cultureel Erfgoed,
Kasteel Rijkel,
D. van Leeuwenstraat 23
B-3840 Rijkel (Borgloon).
00k te besteflen bij de muziekhandels Boeijenga
Sneek en Lindenberg Rotterdam.

Willem van Twille

PIETER LEEBEEK

STEENDAM-ORGLET I VALLE KYRKJE

S.O.S. Records 9711-01 â€” Speelduur 7147â€
Prijsf 35,00

PIETER LEEBEEK Q~

KIRSTEN BRATEN BERG

ORGELMUSIKK OG FOLKETONE

FRA SETESDAL

S.O.S. Records 9711-02 " Speelduur 7006"

Prijs J 35,00

Te bestellen door overmaking van f 35,00 (1 cd) of f 60,00 (2 cd's) op bankrek.nr. 91.19.92.898 t.n.v.

Orgeimakerij Steendam te Roodeschool, met vermelding van het

(de) cd-nummer(s).

S

ieeo Steendam is niet alleen orgelbouwer, hij heeft ook zijn eigen opnamestudio. Op zijn label S.O.S. verschenen twee cd's van Noorse orgels. De eerste is gemaakt op het orgel in Valle, dat hij vorig jaar voltooide. Hoewel dit orgel "maar" 18 stemmen telt, is het een erg veelzijdig instrument. Het heeft een krachtig, stoer klinkend ondermanueel tegenover een zacht en liefelijk klinkend bovenmanueel in een zwelkast. Bij een orgel dat in een vrijwel galmloze ruimte staat, komt het zeer op de klankgeving aan. Het pleit voor het vakmanschap van Steendam dat het instrument ook in deze droge omgeving blijft bestaan. Dit orgel doorstaat de "elandtest" om eens een eigentijdse term te gebruiken " omdat het voldoende "grond" in de haskant bezit. Luister maar naar de Fantasia in g van J.C. Kellner of naar Gavotte I en II van Cornelis Buter. Bij een orgel dat zo goed in zijn bassen zit, valt ook goed te zingen.

De samenzang in deze kerk wordt sinds 1993 begeleid door Pieter Lee-

book, een van de Nederlanders die nu bestaan in Noorwegen heel opgehouwd. Hij geeft er ook veel concerten.

Voor deze cd stelde hij een afwisselend programma samen met werken van Krebs (Vier Praeludien), J.S. Bach (een viertal koraalvoorspelen), J.B. Bach (Ciaccona B-duet) en J.C. Kellner. Via Kuchar (Pastorale in C) komen we in de romantiek van Roger, Bastiaans en Buter (drie delen uit Suite in Oude Stijl) terecht.

In sommige werken heel de organist de neiging het tempo wat op te jagen, zoals bijvoorbeeld in de Fuga in D van Roger op het Larghetto in fis van S.S. Wesley. Dat is jammer, want zulke stukken zijn gebaat bij een breed en consequent tempo. Het Andantino van Franck wordt daarontogen zeer evenwichtig noergezet, met mooie rustpunten. Leobeek besluit met de bekende Final in D uit de Ecole d'Orgue van J.N. Lemmens. Een mooie opname van een orgel dat bereid is tot muziek maken!

Met Pieter Leebeek legde Steendam ook een aantal orgels in het Noorse Setesdal vast. Zo'n 15 jaar geleden gal het orgelbestand in het Setesdal weinig aandacht om een cd als deze te maken. Sinds het einde van de jaren '80 is er echter veel veranderd; verschillende kerken en kapellen kregen een nieuw orgel (waaronder Vallo), andere orgels werden bedrijfszeker gemaakt.

In het Setesdal is de volksmuziekcultuur goed bewaard gebleven. Deze cd getuigt daarvan door een aantal folktones (volksliederen), gezongen door Kirsten Bråter Borg. Het is even won-non, want deze stem heeft niet de gecultiveerde klank die wij kennen. Dit timbre past echter bij het gibrachte volksmuziekrepertoire. Waar deze liederen precies over gaan is niet duidelijk, hoewel een aantal ervan een duidelijk religieuze strokking heeft.

De cd begint met drie volksliederen, die worden begeleid op een zestigjarige jaron-orgel, dat in 1995 nieuwe mechaniek en klavier kreeg. Het oude opgenomen orgel staat in het "Bygland kyrkje" en dateert uit 1892.

de Orkelvriend

Het is van Albert Hollenbach, die nog vasthield aan mechanische tractuur. Het orgel bent zich dan ook zeer voorwerkjes van Zipoli en Martini. Het orgel in Hylestad (Gebr. Torkildson, 1991) wordt vorig jaar door Steendam geherintoneerd waardoor "voor zover het pijpwerk dat toeliet " een warmere en rondere klank is ontstaan. Het heeft nu voldoende kwaliteiten om er koraalvoorspelen van Bach en werken van Pachelbel te herintoneeren op te vertolken. Na enkele opnamen uit Valle (o.m. een koraaltrio van Leobeek) volgen nog enkele Italiaanse werkjes op

een positief van de Nye Orgelbyggeri AB uit 1988 in het "Bykirk" De Co, uente Quarta van Frescobaldi is tweemaal opgenomen: eenmaal met een eenmaal zonder windmotor. Ten slotte is daar het nieuwe orgel van Nibs Arne Vonheim in de kapel van het skicentrum Hovden, met twee koraalvoorspeel van Krobs en het koraal "He, zliebster Jesu" van Rinck. Een orgel dat het qua intonatie (wat een "harde" prestantklank!) toch aflegt tegen dat van die Nederlandse "indringer". Een met zorg samengestelde cd die een aardig beeld geeft van een stuk Noorse volksmuziek- en orgelcultuur.

Het Steendam-orgel in Valle (N).

CD-recensies

ORGANA ANTIQUA BOHEMICA

~ECHY & BOHEMIA

Lindenberg LB(I) 71-74 (4 cd's)
Prijs, f 99,00

PRAHA & PRAGUE

Lindenberg I BCD 75/76 (2 cd